

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

І. В. Древаль, Г. Л. Коптєва

ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів 3 курсу денної форми навчання
спеціальності 191 – Архітектура та містобудування)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2021

УДК 712.4

Древаль І. В. Ландшафтна архітектура : конспект лекцій для студентів 3 курсу денної форми навчання спеціальності 191 – Архітектура та містобудування / І. В. Древаль, Г. Л. Коптєва ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 38 с.

Автори:

д-р арх. доц. І. В. Древаль,
канд. арх., доц. Г. Л. Коптєва

Рецензент

Л. С. Мартишова, кандидат архітектури, доцент кафедри містобудування Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою містобудування, протокол № 4 від 10.12.2020.

ЗМІСТ

Вступ	4
Лекція 1 Характеристики ландшафтної архітектури в просторовій організації міського середовища. Основні визначення.....	5
Лекція 2 Вплив природного ландшафту на побудову архітектурної композиції. Загальні положення формування ландшафтного середовища. Історичні передумови.....	8
Лекція 3 Особливості ландшафтної організації лінійних елементів ландшафтної структури міста: міські бульвари та набережні.....	11
Лекція 4 Сучасні міські парки як об'єкти рекреації. Розміщення в структурі міста та типологічні особливості.....	15
4.1 Функціонально-планувальна структура сучасного парку	16
4.2 Міські сквери – об'єкти ландшафтного проектування.....	20
Лекція 5 Ландшафтна організація територій міських центрів та сельбищних територій сучасного міста.....	21
5.1 Ландшафтна організація територій міських центрів.....	21
5.2 Архітектурно-ландшафтна організація сельбищних територій сучасного міста.....	24
Лекція 6 Особливості формування системи рекреацій міського рівня.....	26
Лекція 7 Сучасні ландшафтні об'єкти на штучній основі.....	29
Лекція 8 Ландшафтні об'єкти на занедбаних та порушених територіях.....	33
Список рекомендованих джерел.....	35

ВСТУП

Дисципліна «Ландшафтна архітектура» призначена для студентів 3 курсу спеціальності 191 – Архітектура та містобудування. Дисципліна складається з 8 тем, що послідовно розкривають актуальні наукові погляди і практичні здобутки у галузі ландшафтного аналізу та проєктування об'єктів різних містобудівних рівнів. Найбільшу увагу приділено питанням загальної ландшафтно-організації сучасного міста і формуванню його окремих функціонально-планувальних елементів (міських парків, садів, скверів, бульварів, набережних та ін.), а також ландшафтному впорядкуванню житлової території, міських центрів, окремих містобудівних комплексів.

Комплекс питань ландшафтно-архітектури набуває все більшого значення в умовах інтенсивного розвитку містобудівних структур різних рангів на фоні погіршення стану навколишнього середовища і загострення питань екології. Тому оволодіння знаннями з цього предмету є вельми необхідним із позиції подальшого удосконалення життєвого простору людини на основі гармонійного поєднання його природних та антропогенних елементів.

Метою вивчення дисципліни «Ландшафтна архітектура» є формування у студента фундаментальних теоретичних знань для вирішення різноманітних завдань ландшафтного аналізу та проєктування містобудівних об'єктів у сучасних умовах на основі екологічного та системного мислення.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є засвоєння понять та навичок дисципліни, уміння їх застосування як дослідницького та проєктного апарату.

Предмет вивчення у дисципліні – проєктування ландшафтно-рекреаційного середовища.

Студенти повинні **вміти**: користуватися отриманими знаннями і навичками як засобом дослідницької роботи та проєктної діяльності; **мати компетентності**: композиційного і функціонального дослідження ландшафтно-рекреаційних утворень.

Практичні заняття побудовано на основі навчального моделювання робочих проєктно-дослідницьких ситуацій, які супроводжують створення комплексних архітектурно-ландшафтних планувальних і просторових утворень, що складають складну багаторівневу структуру сучасного міста.

Практична робота виконується у вигляді послідовних завдань-клаузур та ескізів, у відповідності до основних етапів та мети практичних занять, із подальшим їх колективним обговоренням і самостійним оформленням їх підсумків у відповідній ескізній архітектурно-графічній формі.

Самостійною формою вивчення дисципліни є серія графічних завдань, що виконуються за темами практичних занять.

ЛЕКЦІЯ 1

ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ В ПРОСТОРОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА. ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ

Середовище існування людини включає дві основні складові – природну та штучну (антропогенну), що тісно сполучені та взаємодіють між собою. Таке сполучення відкритих озелених та забудованих просторів можна побачити на усіх рівнях архітектурно-містобудівного простору: регіональному, системи населених місць (агломераційному), міському, та окремих територіальних комплексів. Співвідношення природних та антропогенних складових на цих рівнях – різне. На рівні міста (де зосереджені основні форми життєдіяльності соціуму) це співвідношення складає приблизно (50:50) %, а в найбільш екологічно благополучних містах відкриті озеленені простори займають до 60 % загальної площі.

Тому і формування сучасного середовища життєдіяльності соціуму потребує відповідних знань, нормативних вимог, принципів та прийомів проектної діяльності, що зосереджені в особливій сфері професійної діяльності – ландшафтній архітектурі.

За визначенням, «*ландшафтна архітектура*» – це особливий вид архітектурно-містобудівної діяльності, спрямованої на формування середовища життєдіяльності людини, засобами гармонійного сполучення природних та антропогенних компонентів. Оволодіння знаннями з цього предмету є вельми необхідним з позиції подальшого вдосконалення життєвого простору людини на основі гармонійного поєднання його природних та антропогенних елементів, вирішуючи завдання на різних містобудівних рівнях.

Мета курсу «Ландшафтна архітектура» – надати майбутньому фахівцю-архітектору теоретичні знання та практичні навички задля вирішення проблем формування відкритих просторів міського середовища, ознайомити студентів з питаннями сучасної ландшафтної архітектури, основними завданнями і засобами ландшафтного проектування в цілях створення комфортного середовища для життєдіяльності. Для цього необхідно сформувані у студента фундаментальні теоретичні знання зі сфери вирішення різноманітних завдань ландшафтного аналізу та проектування містобудівних об'єктів в сучасних умовах на основі екологічного та системного мислення.

Головна задача вивчення дисципліни – прищеплення студентам практичних навичок рішень питань формування комфортного міського середовища з урахуванням природних елементів.

У відповідності з вимогами кваліфікаційного рівня «бакалавр» студент-архітектор після вивчення дисципліни повинен знати:

- фактори, впливаючи на розвиток ландшафтного мистецтва;
- завдання проектування ландшафтних об'єктів з урахуванням факторів, що впливають;
- специфіку створення об'єктів ландшафтного дизайну з урахуванням соціальних факторів в умовах кожної з формацій: у стародавній, рабовласницький період, під час феодалізму, що продовжувався на сході аж до XX ст., в епоху становлення і розвитку капіталістичних відносин, а також в сучасний час, в епоху науково-технічної революції.
- основи ландшафтної архітектури, принципи ландшафтного проектування основних функціональних зон з урахуванням охорони навколишнього середовища;
- особливості реконструкції, відтворення і збереження ландшафтних об'єктів історії і культури України;

Після вивчення дисципліни повинен уміти:

- охарактеризувати основні прийоми формування садово-паркових ансамблів в різні історичні епохи;
- оцінити історичну значимість творів ландшафтної архітектури; використовувати історичний спадок у формуванні різних об'єктів сучасного садово-паркового будівництва;
- складати різні ландшафтні композиції з рослинності, водних пристроїв, геопластики, малих архітектурних форм, декоративного покриття тощо;
- розробити проектну документацію стадії ескізний проект на різні об'єкти ландшафтної архітектури: ситуаційний і опорний плани, схеми ландшафтної оцінки території, генплан, дендрологічний план тощо.

В умовах інтенсивного розвитку містобудівних структур різних рангів на фоні погіршення стану навколишнього середовища та загострення проблем екології питання *ландшафтної архітектури* набувають усе більшого значення.

Важливим при вивченні курсу «Ландшафтна архітектура» є формування фундаментальних теоретичних знань зі сфери вирішення різноманітних завдань ландшафтного аналізу та проектування *містобудівних об'єктів* в сучасних умовах на основі системного та екологічного мислення.

Об'єкти ландшафтного проектування (відкриті простори) розглядаються як компоненти єдиної системи, що взаємодіють між собою та іншими системами.

Система має ієрархічну побудову. В ній розглядаються рівні:

- система позаміських територій (позаміські зони відпочинку заповідники, тощо);
- місто (усі відкриті простори);
- фрагмент міського середовища (парк, сквер, сад, тощо).

Деталі фрагменту – об'єкти ландшафтного дизайну. Відкриті простори різних містобудівних рівней (об'єктів ландшафтної архітектури) мають оздоровче, рекреаційне та естетичне значення.

Основні *об'єкти сучасного ландшафтного проектування* можуть бути класифіковані в залежності від рівня містобудівного масштабу:

- макропростори з поперечним розміром більше 3 км – відкриті простори систем розселення М 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000 (позаміські простори ліси, лани, річки, сільські підприємства);

- мезопростори з поперечним розміром до 2 км – міські відкриті простори М 1: 5 000, 1: 10 000 (усі незабудовані простори з поперечними розмірами не менш 500 м для міста, з антропогенними включеннями (шляхи, споруди) не менше 300–100 м. Відкриті простори міського району М 1:5 000, 1:000. (парки, водоймища).

- мікропростори з поперечним розміром 0,1–0,2 км – «фонові» відкриті простори М 1:2000, 1:500. Незабудовані частки території містобудівних комплексів (сади, сквери).

Кожен рівень виконує якусь основну функцію та має свої головні правила організації. Суть цих правил полягає в тому, що ландшафтний архітектор повинен максимально раціонально та доцільно використовувати при проектуванні об'єктів існуючі природні умови, додержуватись *оптимального співвідношення* між природними та антропогенними компонентами, вирішуючи завдання на різних містобудівних рівнях.

Основні завдання ландшафтної архітектури полягають:

- для рівня районного планування: збереження природних ресурсів на рівні процесів самовідновлення;

- для рівня міста: збереження балансу між природними та антропогенними елементами урбанізованого середовища. Згідно з сучасними науковими поглядами на формування міста, система ландшафтної організації його відкритих просторів (раніше озеленення) розглядається як *цілісна* система, що уключає компоненти різного функціонального призначення та значущості;

- на рівні локального об'єкту: підтримка елементів природного середовища штучними методами, створення умов для їх існування. У зв'язку з цим здійснилися зміни у методах передпроектного аналізу.

Для сучасного етапу розвитку ландшафтної науки характерно поєднання *ресурсного та природоохоронного* методів аналізу та проектування ландшафтних об'єктів.

Ресурсний метод полягає у оцінці ландшафту з позиції його використання для функціональних потреб суспільства.

Природоохоронний метод полягає у оцінці ландшафту з позиції його максимального збереження в умовах функціонального використання.

ЛЕКЦІЯ 2

ВПЛИВ ПРИРОДНОГО ЛАНДШАФТУ НА ПОБУДОВУ АРХІТЕКТУРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЛАНДШАФТНОГО СЕРЕДОВИЩА. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Згідно сучасним науковим поглядам на формування міста, *ландшафтне упорядкування* його відкритих просторів розглядається як *цілісна система*, що уключає компоненти різного функціонального призначення та значущості. *Основними завданнями*, що вирішує система є: функціональні, екологічні, санітарно-гігієнічні, естетичні. Упорядкування озелених відкритих просторів сприяє кращій функціональній організації міських територій, поліпшує екологічні параметри середовища (шумовий, аераційний, інсоляційний, режим міських територій), є діючим чинником у підвищенні художньої виразності й індивідуальності міського середовища.

Ландшафтна організація міста характеризується особливостями її головних складових підсистем: рельєфу, гідросистеми, озеленення. Озеленені території міста диференціюються на наступні групи:

- насадження загального користування (міські й районні парки, сади мікрорайонів, сквери, бульвари, набережні, гідропарки, лісопарки).
- насадження обмеженого користування – на житлових територіях, на ділянках шкіл, дитячих заснувань, суспільних будинків, спортивних споруджень, заснувань охорони здоров'я, промислових підприємств тощо.
- насадження спеціального призначення – озеленення вулиць, санітарно-захисних і охоронних зон, ботанічні й зоологічні сади, насадження цвинтарів і ділянок крематоріїв, виставок, розплідників, квіткових господарств. В даний час організація системи озеленення міста залежить від розміру міста. Великі і найбільші міста, як правило, мають усі перераховані компоненти системи озеленення міста. Середні й малі міста знаходяться у більшому контакті із природним оточенням, чим великі і не мають багатоступінчастої системи озеленення. У цілому система зелених насаджень створювалася з урахуванням нормативних вимог.

Успішність виконання функціональних, санітарно-гігієнічних, екологічних завдань забезпечується нормованими параметрами усіх структурних елементів системи, що мають кількісний характер (згідно табл. 5.1, ДБН 360-92). Такими головними кількісними показниками є мінімальна норма озелених територій загального користування в межах міста та в межах забудови. Вельми важливим показником якості організації озеленої території та виконання нею функціональних завдань є функціональний склад об'єктів їх кількість,

рівномірність розташування та мінімальні площі. Значний вплив на технічний стан озелених територій загального користування має антропогенне навантаження, що вимірюється нормованим показником максимально дозволеної кількості вивідувачів на 1 га (поз. 5.6., ДБН 360-92).

Озеленені відкриті простори – надзвичайно важлива підсистема життєзабезпечення сучасного міста, тісно зв'язана з розвитком міської структури. Основні функції системи – забезпечення стійкості міста як типу антропогенного ландшафту оздоровлення міського середовища, створення умов для відпочинку населення, підвищення художньої виразності міста.

В даний час організація системи озеленення міста залежить від величини міста. Великі, великі і найбільші міста, як правило, мають усі перераховані рівні системи озеленення міста. Середні й малі міста знаходяться у великому контакті із природним оточенням, чим великі і не мають багатоступінчастої системи озеленення. У цілому система зелених насаджень створювалася з урахуванням нормативних вимог. Так, наприклад, норма озелених територій на 1 люд. у м² була прийнята наступної: у великих, великих, найбільших містах – 21 м²; у середніх – 14 м²; у малих 10 – м²; у сільських – 12 м².

Сьогодні зелені насадження формуються на місці колишніх стін і старих торгових площ, уздовж рік, на незручних для забудови міських землях – балках, ярах, заболочених місцях. Основою формування нової системи озелених територій є реконструкція і перетворення природних рік і протоку, а також меліорація заболочених заплавної території.

Відновлення і перетворення прирічкових територій у даний час є одним з основних шляхів побудови раціональної в планувальному і просторовому відношенні системи озелених територій міста.

Основний елемент у системі озеленення міста – великі зелені масиви міських парків. Вони розподіляються по місту в залежності від свого призначення і використовуються для відпочинку всім населенням міста. Озеленені території в місті і за його границями – парки, сади, сквери, бульвари, лісопарки, ліси, насадження в житлових районах міста, при різного роду заснуваннях тощо – у залежності від функціонального призначення, розмірів і розміщення в плані міста і його околиць відносяться до різних категорій. Ці категорії поєднуються в три групи: насадження загального користування, насадження обмеженого користування, насадження спеціального призначення.

Зелені насадження сельбищної території умовно можна розділити на такі групи:

- *зелені насадження загального користування* – міський парк, районні парки, сади мікрорайонів і міжквартальні сади, сквери і бульвари;

- *зелені насадження спеціального призначення* – ботанічні і зоологічні сади, зелені насадження виставок, санітарно – захисні зони;

– *зелені насадження обмеженого користування* – у житлових кварталах, на пришкільних ділянках, на ділянках дитячих заснувань, сади при суспільних будинках, спортивних спорудженнях, лікарнях тощо.

Нормується площа насаджень відповідно до цих категорій: загального користування – відповідно до загальної чисельності населення міста; спеціального призначення – відповідно до цього призначення. Наприклад, площа зоопарку обчислюється, виходячи з норм на зміст кожного виду тварин і розмірів колекцій, а санітарно – захисні зони – виходячи з класу шкідливості підприємства. Насадження обмеженого користування виділяються виходячи з ємності школи, чи лікарні іншого заснування.

Особливості ландшафтних умов існування та розвитку сучасного міста:

- велике антропогенне навантаження на природний ландшафт;
- різноманітність антропогенного навантаження;
- ослаблення прямих зв'язків з природним оточенням;
- розвиток сучасного міста в умовах переважно штучного середовища.

Значення природних елементів ландшафту в місті та їх перетворення в процесі містобудівного розвитку. Основні елементи міського ландшафту та його система відкритих просторів:

- територіально-компактні елементи (парки, сади, сквери);
- зв'язувальні простори – лінійні елементи (бульвари, набережні, акваторії річок, захисні зони).

Елементи природи міста мають значний вплив на покращення показників санітарно-гігієнічного стану міського середовища. Тому важливим є збереження екологічної рівноваги при його формуванні. *Основними завданнями*, що вирішує система є функціональні, екологічні, санітарно-гігієнічні, естетичні. Вона має задовольняти потреби суспільства у наступній пріоритетній послідовності: *міської громади, громадської спільноти, родини, особи.*

Ландшафтне проектування має зв'язок з вирішенням інших містобудівних завдань: містобудівних, екологічних, санітарно-гігієнічних. У ході вивчення сучасної практики ландшафтно-організації міст були виявлені наступні тенденції.

У забудованих районах, де мається дефіцит озелених просторів, одержує поширення практика формування спеціалізованих скверів і малих садів для відпочинку різних вікових груп населення, де до складу суспільних центрів включаються невеликі озеленені ділянки з перевагою елементів інформаційного, видовищного чи меморіального характеру. Необхідність підвищення ефективності міських територій і бажання ввести природні компоненти в повсякденне оточення породили ряд нових прийомів архітектурно-ландшафтно-організації міських просторів.

ЛЕКЦІЯ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЛАНДШАФТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІНІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЛАНДШАФТНОЇ СТРУКТУРИ МІСТА: МІСЬКІ БУЛЬВАРИ ТА НАБЕРЕЖНІ

Вулиці, бульвари, набережні та площі є важливими об'єктами ландшафтного проектування та лінійними елементами системи відкритих просторів сучасного міста. Головні завдання ландшафтно-ї організації вулиць, бульварів, набережних та площ в сучасному місті спрямовані на вирішення функціональних, екологічних та естетичних завдань. Особливості ландшафтного рішення вулиць залежать від їх транспортної та містобудівної категорії (вулиці історичного та сучасного центрів, житлові вулиці) їх просторово-планувальних параметрів (висота забудови, ширина) та орієнтації.

«Розподільчі смуги» проспектів та магістралей проектуються в залежності від завдань упорядкування транспортного руху. *Основні елементи ландшафтного оздоблення вулиць:* газони, чагарники, дерева, елементи вертикального озеленення, малі архітектурні форми. Використання сучасних прийомів ландшафтно-ї організації вулиць, бульварів, набережних та площ залежать від параметрів містобудівної ситуації та природно-кліматичних умов. У містах України застосовуються різні прийоми озеленення міських вулиць. Найчастіше озеленення зважається у виді посадок одного ряду дерев між проїзною частиною й тротуаром. У деяких випадках рядова посадка доповнюється чагарниками.

Бульвари – лінійні елементи озеленення міста, призначені для масового пішохідного руху, прогулянок і короткочасного відпочинку. У залежності від місця розташування бульварів у місті, їхнього призначення і планувальних характеристик, вони можуть бути: прямолінійні і кільцеві, прогулянкові і транзитні, прибережні. Існують історичні бульвари, що мають визначену культурно-пізнавальну цінність. Наприклад, бульвар Унтерденлінден у Берліні, Кленовий бульвар у Санкт-Петербурзі, Приморський бульвар в Одесі, бульвар Тараса Шевченка в Києві.

Перші бульвари з'явилися в XIX ст., коли в європейських містах стали зносити фортечні стіни, що прийшли в непридатність і заважали розвитку міста. Так з'явився знаменитий Ринг у Відні, Великі бульвари в Парижі, Бульварне кільце в Москві й у ряді інших міст. Спочатку такі бульвари являли собою прогулянкові алеї з площадками для короткочасного відпочинку. В умовах майже повної відсутності публічних садів ці території стали своєрідними центрами спілкування, зіграли важливу соціальну роль у формуванні особливостей міської життєдіяльності.

З ростом суспільної свідомості і розвитком міст змінювалось і функціональне призначення бульварів. З'явилися бульвари, що були не обмежені однією лише транзитною алеєю, а мали розвинуту планувальну систему, а також фонтани, басейни, площадки для ігор дітей, торгівельні кіоски, інформаційні вітрини, декоративні насадження, монументи. Значний розвиток будівництво бульварів одержало після другої світової війни в районах новобудов, на набережних, у торгових центрах, уздовж основних транспортних магістралей. Бульвари поклали початок поділу міських територій на пішохідні і транспортні зони, створенню системи не пересічних в одному рівні пішохідних і транспортних комунікацій, виникненню пішохідних вулиць.

Основними елементами бульварів є алеї, доріжки і площадки, елементи озеленення (групи дерев і чагарників, зелені огорожі, газони і квітники). В даний час у великих містах з'явилися складні системи бульварів, що виявляють планувальну структуру міста. Такі системи можна бачити в центрах Москви, Києва, Єревана, Харкова, Ташкента і багатьох інших великих містах. Це обумовлено їхнім подальшим ростом і перетворенням великих міських центрів у ділові, репрезентативні, торгові, культурно-пізнавальні зони.

Створюючи ландшафтний проект бульвару, необхідно проводити не тільки аналіз природних особливостей майбутньої території, але і функціональний аналіз усіх суміжних з ним споруджень і міських ділянок, а так само і їхній перспективний розвиток. Бульвари мають довгі і короткі сторони, вони тягтяться іноді на кілька кілометрів, до них можуть примикати сквери, озеленені курдонери, пішохідні вулиці, сади. Тому композиційна організація бульвару – задача досить складна. Визначену роль у її рішенні має система входів на бульвар по довгих сторонах. Їх звичайно влаштовують через 150–250 м у залежності від навколишньої містобудівної ситуації, а на вулицях з інтенсивним рухом – 400–500 м. Поперечні проходи через бульвар бажано не робити, а при їхній необхідності таке перетинання краще розвивати в композиційний акцент на бульварі, підкоряючи поперечний рух руху уздовж бульвару.

Бульвари розташовуються між проїзною частиною і тротуаром, по одній чи обом сторонам вулиці, насамперед у залежності від її орієнтації по сторонах світла. При цьому, якщо вулиця має меридіональну орієнтацію, то бульвар може бути по обох її сторонах, а якщо широтну, то з однієї північної сторони, тому що при розташуванні на південній стороні він буде затінений забудовою.

При двостороннім розміщенні бульвару і проїзної частини в центрі вулиці необхідне акустичне опрацювання профілю його озеленення, щоб уникнути посилення шуму від транспорту при багаторазовому відображенні від крон високих дерев. У профілі озеленення повинний бути створений конус звукової хвилі, спрямований вище прилягаючої до бульвару забудови.

Деякі старі бульвари були розміщені по осі проспекту. Наприклад, бульвар Кліши в Парижеві, Кольоровий бульвар у Москві. Однак таке розміщення бульварів не охороняє забудову вулиці від вихлопних газів автотранспорту і тому не є ефективним.

Мінімальна ширина бульвару встановлена 18 м. При таких розмірах уздовж його влаштовується одна алея шириною 4–7 м з розміщення площадок для короткочасного відпочинку, обладнаних лавами, світильниками, навісами, сміттєзбиральниками. Від іншого простору вулиці бульвар обмежується живоplotом. Може бути передбачене вертикальне зонування в профілі вулиці з невеликим підйомом, або загубленням бульвару по всій його ширині.

На бульварах шириною більш 25 м можна влаштовувати додатково доріжки шириною 1,5–2,5 м. При цьому планове накреслення алеї і доріжок може бути криволінійним, вільного малюнка. *На особливо широких бульварах, коли поперечні розміри їх досягають декількох десятків метрів, на їхній території розміщують павільйони, спортивні площадки, відособлені ігрові дитячі комплекси, кафе, водяні пристрої.* На таких бульварах можуть бути прокладені велодоріжки, а узимку лижні траси. Як приклад можна вказати на систему бульварів уздовж каналу (колишнього рову) у Ризі, на систему бульварів уздовж ріки Серпанки в Мінську, на систему бульварів уздовж вулиці Принцстрит в Единбурзі та ін.

Процентне співвідношення площі, зайнятої рослинами і доріжками на бульварах, нормується. Норми рекомендують приймати для доріжок і площадок 25–30 % (більший відсоток для менших по площі бульварів). Середня норма посадок для бульвару на 1 га складає 350 дерев і 3 500 кущів. Найбільша питома вага посадок складається з великих дерев пересаджених з прикореневою грудкою.

Набережні складаються з певної кількості функціональних, планувальних та інженерно-технічних компонентів а також її благоустрою (або ландшафтного оздоблення). Набережні, перш за все, інженерні споруди, що виконують функцію формування берегів водойм, забезпечення безпечного і комфортного руху людей і транспорту вздовж річок, озер, каналів та інших водойм.

На берегових схилах розташовуються дренажні штольні, сходи на стійках, перехідні мостові переходи тощо. Одним з важливих компонентів набережних є їхній благоустрій, що складається з декількох елементів. Сюди відносяться, насамперед, інженерна підготовка території й оформлення інженерного устаткування. Крім того, благоустрій включає деталі, що створюють комфортне середовище, наприклад площадки для відпочинку, тераси, східці до води та ін. Без добре організованого інженерного устаткування (водополива, ливнестоків) неможливо нормального розвитку озеленення. Малі архітектурні і гідротехнічні форми без озеленення не можуть створювати комфортне середовище, інженерна підготовка виконується під конкретно намічене озеленення, доріжки, малі форми.

У свою чергу рішення благоустрою в цілому щільно зв'язано з іншими елементами набережної, наприклад з функціональним призначенням, і розмірами терас. Від цих даних залежить і озеленення, і інженерне устаткування. Так, на вузькій терасі нема рації ставити високі світильники, краще установити світильники торшерного типу. При розміщенні на верхній терасі автодоріг композиція озеленення набережної повинна враховувати лінійний характер планування. Від того, як зважуються укоси набережної у води, залежить розмір терас.

Великий вплив на архітектурне трактування компонентів набережної мається і характер розташування міських споруджень, що підходять до неї. Якщо вони як тераси спускаються до ріки, то територія набережної повинна бути органічним їхнім продовженням, тобто також мати тераси. Якщо вони утворюють щільну багатоповерхову структуру, що підкреслюють рух уздовж берега, то й архітектурно-планувальне рішення набережної повинне враховувати це повинно враховувати цей рух. Це може бути досягнуто широким спокійним ритмом членування парапету, ритмічною посадкою високих дерев тощо. Коли на набережну виходять крапкові багатоповерхові будинки, береговий укис повинний служити об'єднуючим забудову підставою, як би подіумом, у якому можуть бути прорізані неширокі прямі сходи до води. Таким чином, композиція до набережної в цілому обумовлена взаємодією її компонентів.

Існує велике різноманіття небережних за різними ознаками.

Гідротехнічний напрямок у класифікації набережних підходить до їхнього визначення з позиції гідротехнічного режиму водойми. Розрізняють затоплювані і незатоплювані набережні.

Будівельний напрямок у класифікації набережних виходить зі специфіки виробництва будівельно-монтажних і гідротехнічних робіт при їхньому створенні. По цій класифікації розрізняють: одноярусні двох'ярусні і багатоярусні набережні. При цьому ряд ярусів набережної може бути і підземним. Так у Генуї мається набережна з чотирма підземними ярусами, у яких розміщені транспортні тунелі, інженерні комунікації, торгові заснування, склади.

Функціональний напрямок у класифікації набережних є найбільш розповсюдженим. По цій класифікації розрізняють набережні за домінуючою функцією: зони відпочинку, перехідною, транспортні, з житловою і громадською забудовою, промислові, причальні. При багатофункціональному використанні набережної вона відноситься до переважного функції.

По містобудівній класифікації набережні розділяються на такі: центральні, периферійні, паркові, портові. Серед інших класифікацій є і географічна, котра розділяє набережні на: океанські, морські, озерні, річкові, ставкові, тобто по характері тієї водойми, на якому набережна знаходиться. Планувальна організація набережних подібна до планувальної організації бульварів.

ЛЕКЦІЯ 4

СУЧАСНІ МІСЬКІ ПАРКИ ЯК ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЇ. РОЗМІЩЕННЯ В СТРУКТУРІ МІСТА ТА ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Рекреаційний попит – важливий соціальний чинник формування рекреаційних об'єктів. Важливими елементами, що задовільняють потребу в рекреації в місті є міські парки. При широкому містобудівному підході до проектування зон відпочинку підсилюється їхня роль в оздоровленні навколишнього середовища, охороні природи, регулятивно-планувальних заходах, зв'язаних з територіальним розвитком великих міст і систем розселення. Розміщення загальміських парків у границь міста не завжди відповідає вимогам рівномірного обслуговування, але може компенсуватися за рахунок організації мережі рівномірно розташованих районних парків, садів і парків житлових районів.

У міських районах площею до 50 га можна рекомендувати створення одного районного парку. У більш великих міських районах, де пристрій одного районного парку недоцільно, тому що зв'язано з великими радіусами віддалення, можна обмежитися трохи меншими по площі, але рівномірно розподіленими в районі садами житлових районів.

При розміщенні різних зон варто враховувати розташування парку в місті і его головних і додаткових входів, а також зручності обслуговування відвідувачів. Розміщення зон та їх окремих елементів може бути компактным, головним чином, коли парк має невелику територію (до 50 га), або розосередженим – у парку з великою територією і витягнутою конфігурацією ділянки. Міський парк є важливим елементом ландшафтної структури сучасного міста, що виконує рекреаційні функції. Парки культури і відпочинку можуть бути наступних типів:

Центральний парк культури і відпочинку у великих містах організується там, де чи існує проектується декілька парків культури і відпочинку. У такому парку здійснюється весь комплекс культурно-просвітньої й оздоровчої діяльності, властивої парку культури і відпочинку. По масштабах і змісту ця діяльність повинна носити загальноміський характер.

Парк культури і відпочинку загальноміського значення у великих містах є складовою частиною мережі парків міста, у якому найбільша увага приділяється одному з розділів діяльності парку. По цьому розділі діяльності (фізкультура, розваги та ін.) він є як би центральним парком системи. Зміст і масштаби діяльності такого парку повинні носити загальноміський характер.

Парк культури і відпочинку районного значення у великих містах здійснює основні види діяльності, властиві парку культури і відпочинку. Зміст і масштаби

діяльності визначаються територіальними можливостями і кількістю населення в парковому районі, що обслуговується.

Парк культури і відпочинку міст-курортів, де весь комплекс культурно-просвітньої роботи ведеться в масштабах, що відповідають не тільки кількості постійного населення міста, але і кількості приїжджаючих на курорт відпочиваючих. Особливість цього типу парку – збільшена питома вага споруджень і заходів видовищно-розважального характеру.

Парк культури і відпочинку малих міст, селищ і районних центрів поєднує весь комплекс культурно-просвітньої й оздоровчої роботи, однак без дублювання заходів, проведених в інших культурно-просвітніх закладах чи міста селища.

Парк, сад при санаторії, будинку відпочинку – зелений масив поза міською забудовою, створений для відпочинку, фізкультури, культурно-просвітньої роботи і лікувальних процедур.

Парки культури і відпочинку: можливість використання рослинності і водойм, що мають на ділянці; наявність ділянки, що відповідає по розмірах потребам чи міста району; далекість ділянки, що відповідає нормам, від житлових районів; чи наявність можливість організації зручних транспортних зв'язків території з житловими районами міста; можливість будівлі культурно-просвітніх закладів в умовах даного рельєфу і ґрунту; можливість приєднання мереж інженерного устаткування території (водопровід, каналізація тощо) до міських мереж. Територія парків культури і відпочинку членується на зони переважним характером використання масових заходів (видовища, атракціони та інше) – 5–17 % загальної площі парку, тихого відпочинку – 50–75 %; культурно-просвітніх заходів (потребуючі ізоляції від гучних форм відпочинку) – 3–8 %, фізкультурно-оздоровчу – 10–20 %; відпочинку дітей – 5–10 %, господарську – 1–5 %.

4.1 Функціонально-планувальна структура сучасного парку

Загальноміський парк. Цей найбільш великий (від 6 га і більше) упоряджений парк загального користування, призначається для обслуговування населення міста в цілому.

Розрахунок кількості відвідувачів парку.

Загальна одночасна відвідуваність парку $\Pi_{\text{заг}}$ розраховується за формулою:

$$\Pi_{\text{заг}} = k \cdot \Pi$$

де k – коефіцієнт одночасного відвідування, що дорівнює 0,1–0,15;

Π – перспективна численність населення міста.

Відвідуваність парку перевіряється на допустиме одночасне рекреаційне навантаження на 1 га території згідно формули:

$$H = \Pi_{\text{заг}} / S = 100 \text{ осіб/га}$$

де S – площа території парку.

Функціонально-планувальна структура парку.

Головний вхід у парк розташовується з урахуванням архітектурно-планувальної організації міського району і напрямку потоків руху відвідувачів. Перед парком передбачається площа для зупинок суспільного транспорту, розподілу відвідувачів і стоянки автомобілів. Крім головного рекомендується влаштовувати додаткові входи, положення яких погоджується з вулицями, що підводять до парку, і бульварами. У найбільш великих парках, площа яких перевищує 200–300 га, доцільна організація маршрутів усередині паркового транспорту. Головний вхід у парк організується з урахуванням планувальної організації району міста, напрямку потоків руху відвідувачів і вулиць, що підводять до парку, і магістралей. Перед парком варто передбачити площі для розподілу відвідувачів, зупинок транспорту, а також стоянок для автомобілів. Крім головного, рекомендується влаштовувати додаткові входи і господарські в'їзди.

Територія міського парку розділяється на центральну і периферійну. Площа центральної частини може складати 10–15 % усієї площі парку. Тут концентруються основні паркові спорудження й елементи, тому вона повинна відрізнятися компактним рішенням, близькістю до головного входу, зручним зв'язком із усією територією парку, високим рівнем архітектурно-планувальних і пейзажних рішень і повним благоустроєм (водопровід, каналізація, електропостачання, мощення та ін.). Плануванню й озелененню периферійної частини парку варто додати переважно природний характер за умови максимального використання мальовничих куточків місцевості, рельєфу, водойм, зелених насаджень.

На території парку по можливості повинні бути чітко *виділені зони*, що складають орієнтовно наступний відсоток до площі парку:

Культурно-просвітніх і видовищних споруджень.....	9–13 %
Спортивно-оздоровча.....	16–18 %
Тихого відпочинку.....	60–65 %
Відпочинку дітей.....	7–9 %
Адміністративно-господарська.....	2–4 %

При розміщенні різних зон варто враховувати розташування парку в місті і його головних і додаткових входів, а також зручності обслуговування відвідувачів. Розміщення зон та їх окремих елементів може бути компактным, головним чином, коли парк має невелику територію (до 50 га), або розосередженим – у парку з великою територією і витягнутою конфігурацією ділянки.

Зони видовищних і культурно-просвітніх споруджень і пристроїв розміщуються в основному в районі центральної частини парку і зручно зв'язуються з головним входом. У їхній склад можуть входити зелений театр, лекторій, виставковий павільйон і площі, дендрарій, павільйон для читання і

настільних ігор, танцювальний павільйон, атракціони й ін. Зелені насадження повинні складати не менш 40 % площі кожної зони.

Спорудження по обслуговуванню відвідувачів (ресторани, кафе, торгові кіоски, павільйони побутового обслуговування й ін.) розташовуються рівномірно по території парку з деякою концентрацією в його центральній частині.

Зона спортивно-оздоровча призначається для проведення спортивних ігор, при наявності водойм – катання на човнах, купання, а в зимовий період – ходьби на лижах, катання на санях і кониках. Елементи зони повинні бути розміщені на ділянці парку, що відрізняється спокійним рельєфом. З метою організації водноспортивних занять зону бажано розташовувати на берегах водойм.

У зоні варто передбачити місця для проведення кросів і велосипедної їзди, для чого можна пристосувати 3–6-метрові алеї, а також пристрою для зимового спорту (лижні станції і грілки, ковзанки й ін.). Для цього використовуються спортивні площадки і паркові алеї. Основну частину спортивних площадок бажано сконцентрувати в одному місці, а інші – розмістити рівномірно в парку. Ці площадки треба щільно обсаджувати деревами і чагарниками на відстані 4–6 м від їхніх границь. Зелені насадження в цілому займають не менш 50 % площі зони.

Зона тихого відпочинку призначається для відпочинку і прогулянок відвідувачів, тому повинна розміщатися не на гучних ділянках парку, а головним чином, у периферійної, більш тихої частини з природним пейзажем. Одним з основних архітектурно-планувальних елементів зони може бути велика чи галявина прогулянкова алея, що зв'язує всі ділянки зони і є основним місцем для прогулянок, розміщення різноманітних площадок для відпочинку, а також показу паркового пейзажу. Прогулянкові алеї, доріжки і площадки для відпочинку в цілому можуть займати 4–8 % площі зони, а площа зелених насаджень – близько 80–90 %. На площадках для відпочинку можуть бути розміщені фонтани і декоративні басейни, квітники і партери, скульптура, альтанки, трельяжи і перголи, оповиті зеленню.

Зона дитячого відпочинку повинна розміщатися на відособленій ділянці, що має сприятливі природні умови, недалеко від головного входу. У зоні варто передбачити ігрові і фізкультурні площадки, дитячі атракціони, ділянки для видовищ і розваг, для занять юних натуралістів з рослинами і тваринами, павільйони і площадки для тихих і настільних ігор і читання.

Орієнтований розподіл території, відсоток до площі зони:

Спорудження.....	5 %
Оздоровчі і фізкультурні площадки.....	4 %
Ігрові площадки.....	20 %
Площадки юних натуралістів.....	10 %
Зелені насадження.....	54 %
Алеї і доріжки.....	7 %

Зону дитячого відпочинку необхідно добре упорядковувати. При цьому особлива увага звертається на захист дітей від перегріву сонцем, ізоляцію від шуму і пилу, на санітарний стан водойм, а також на підбір зелених насаджень. Рослини із шипами й отрутними плодами для озеленення зони застосовувати не можна.

У залежності від умов формування сформованої архітектурно-планувальної структури і природних умов загальміських парків може переважати яка-небудь одна чи двох зон за рахунок скорочення площі інших.

Так, у парках переважно прогулянкового типу може не бути спортивних чи видовищних пристроїв, зате зона тихого відпочинку розміститься на значній території. У парках розважального чи спортивного типу одержать розвиток зони масово-видовищних чи пристроїв спортивних споруджень.

Поряд з розосередженим розміщенням ділянок і споруджень паркових зон на території парку є раціональним створення єдиного паркового центра, що поєднує заснування: видовищні, культурно-просвітні, адміністративно-господарські, відпочинку дітей, фізкультурно-оздоровчі. Парковий центр можна вирішити у виді високо упорядженого архітектурно-планувального комплексу, що складає з одного чи декількох обслуговуючих будинків і парадної площі, об'єднаної з головним входом і головною алеєю. Тут можна застосовувати плиткове мощення доріжок, водяні пристрої, скульптуру, декоративні газони, квіткові партери і квітники, квіти в шухлядах.

Розміщення, напрямок і ширина алей і доріжок повинні забезпечувати зручність пересування по території парку, а також швидку і зручну евакуацію відвідувачів. Ширина їх для зон видовищних, культурно-просвітних і спортивно-оздоровчих споруджень приймається 3–10, для зони відпочинку дітей – 3–6, для зони тихого відпочинку – 1,5–3 м. Водойми повинні мати чисте і положисте дно з виділенням спеціальних місць для купання і човнової пристані.

Адміністративно-господарська зона включає керування парком, господарський двір з гаражем і сараями, розплідник з оранжереєю і парниками, пожежне депо, господарські дороги й ін. Вона повинна бути зв'язана з міськими вулицями і розташовуватися в границь парку. Дороги господарського призначення зв'язують господарський двір зі службовими будівлями, з центральною частиною і найбільш великими спорудженнями парку. Сполучати їх з парковими алеями і доріжками небажано. Спорудження, господарські двори і дороги в цілому можуть займати 55–60 % площі зони.

Характер рельєфу берегової смуги впливає на архітектурно-планувальне рішення парку. Розташовані уздовж рік парки часто характеризуються витягнутою конфігурацією в плані, у зв'язку, з чим варто передбачити кілька рівноцінних входів, що здійснюють зв'язок з міськими вулицями і площами, що примикають,

4.2 Міські сквери – об’єкти ландшафтного проектування

Міські сквери є невеликими зеленими ділянками (0,15–2 га), призначеними для короткочасного відпочинку або художньо-декоративного оформлення міських площ, вулиць, громадських і адміністративних будівель, монументів. Міські сквери як об’єкти ландшафтного проектування мають велике різноманіття, що обумовлюється їх розмірами, основним функціональним призначенням, місцем розміщення в структурі міста, планувальною організацією тощо.

По місцю розташування в міській забудові розрізняють сквери у громадських будівель в адміністративно-громадському центрі міста, у пам’ятників архітектури або їх комплексів, у споруджень транспортного призначення (на транспортних майданчиках і розв’язках), в житлових районах, у скульптурно-монументальних об’єктів; по основній функції – меморіальні, декоративні, виставкові, транзитні, інформаційні, історико-архітектурні, музичні, ігрові, розділові «вестибюлі». Виразність архітектурно-просторовій композиції міського скверу досягається виділенням одного з елементу ландшафту як ведучий.

Основним елементом композиції скверу, як правило являється центральний майданчик із скульптурою, фонтаном, квітковим або газонним партером, архітектурною спорудою. При розташуванні сквера у значної архітектурної споруди забезпечують розкриття його фасадів, центрального входу. Це характерно для безлічі театральних скверів, скверів у великих кінотеатрів, палаців культури, учбових закладів. Вони трактуються як фойє на відкритому повітрі має високий рівень благоустрою і інженерного устаткування.

Архітектурно-планувальне рішення, розміри, конфігурація і озеленення скверів визначаються характером навколишньої забудови, розташуванням прилеглих проїздів, напрямом пішохідних потоків.

Сучасні прийоми ландшафтної організації скверів та садів: регулярний, пейзажний та змішаний. Їх використання залежить від параметрів містобудівної ситуації та природно-кліматичних умов. Багато скверів забезпечують транзитний рух пішоходів. При цьому ширина головних алей від 4–6 м і більш, другорядних – 1,5–4,0 м. Їх організація, як правило, вирішується регулярними формами планування. Баланс території скверів, різних по функціональній спрямованості і планувальній структурі, може істотно змінитися.

При розміщенні зелених насаджень у скверах використовуються наступні композиційні прийоми: відкриті – перевага газонних покриттів квітників, водойм, доріжок і площадок; напіввідкриті – сполучення партерних ділянок і дерево-чагарникових насаджень; закриті – перевага щільних посадок високих дерев і чагарників (групові, рядові, «огорожі»). При розташуванні скверів у транспортних магістралей створюються смуги насаджень із щільних живоплотів, рядових посадок дерев, а при необхідності – спеціальні шумозахисні стінки.

ЛЕКЦІЯ 5

ЛАНДШАФТНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ МІСЬКИХ ЦЕНТРІВ ТА СЕЛЬБИЩНИХ ТЕРИТОРІЙ СУЧАСНОГО МІСТА

5.1 Ландшафтна організація територій міських центрів

Сучасні міські центри необхідно розглядати як систему спеціалізованих ландшафтних об'єктів. Їх номенклатура та архітектурно-ландшафтні особливості. Основні фактори, що впливають на ландшафтне оздоблення міських центрів. Важливі тенденції та прийоми в їх ландшафтному формуванні. Прояви естетизація елементів природного ландшафту та екологічного мислення в заходах архітектурно-ландшафтного оздоблення центрів.

На ландшафтну організацію територій сучасних міських центрів впливають такі фактори:

- природні умови та характеристики ландшафтної основи міста (рельєф, водна система, гідрогеологія, існуюче озеленення);
- особливості містобудівної забудови центру;
- існуючі технічні та економічні можливості перетворення ландшафту;
- суспільні цінності та погляди на ландшафтне упорядкування міста.

Головні завдання ландшафтної організації сучасних *міських центрів*: *функціональні, екологічні, естетичні*: функціональна інтеграція та індивідуалізація просторів, першочергове вирішення екологічних питань.

Основні елементи ландшафтної організації відкритих просторів сучасного загальноміського центру (озеленення, водна система, рельєф, малі архітектурні форми та споруди). Формування озеленення на штучній основі. Особливості ландшафтної організації міських центрів в умовах реконструкції.

Центр великі і найбільші міста – складний містобудівний організм, що сполучає суспільні, виробничі, житлові і рекреаційні функції. З укрупненням масштабу і поглибленням функціонального змісту відбувається ослаблення зв'язків центра з природним оточенням. Тому в процесі реконструкції районів, де мається великий дефіцит озелених територій, одержують розвиток численні малі сади, сквери, бульвари, а також інші озеленені ділянки з перевагою елементів інформаційного, видовищного і меморіального характеру. Таким чином, можна говорити про спеціалізовані об'єкти ландшафтної архітектури в центрах міст.

Сучасні тенденції в озелененні міських центрів.

До основного з них можна віднести наступні:

- ускладнення архітектурно-просторового рішення малих об'єктів; композиційні прийоми, що забезпечують певний рівень гігієнічного і психологічного комфорту навіть на ділянках, що знаходяться в гушавині міського

руху (багаторівнева композиція скверів з використанням підпірних стінок, переходів, сход); створення на центральних вулицях і площах «кишенькових» мініпарків з деревною рослинністю по периферії й об'ємним устаткуванням;

- ефективне використання в умовах щільної забудови усіх вільних ділянок;
- підвищена увага до вертикального озеленення, рядовим посадкам дерев на вулицях, озелененню укосів, транспортних розв'язок, «пересувному» озелененню;
- декорування рослинністю дрібних технічних споруджень, невеликих вільні ділянок, що примикають до транспортних естакад, відступів забудови, крутих укосів, вузьких смуг уздовж огорож, стін (вертикальне озеленення, щільні куліси з дерев і чагарників, пристрій газонів на плоских покриттях на рівні землі);
- композиційний зв'язок архітектурних обсягів з озеленими просторами садів, скверів – максимальне розкриття інтер'єрів за допомогою скла і перегородок, що трансформуються, на озеленені простори скверів, бульварів, набережних; часткове збереження і використання для озеленення вільного простору під основним обсягом будинку, терас, зовнішніх сход, тентових навісів;
- розкриття на вулиці внутріквартальних озелених територій у розривах між будинками традиційними курдонерами чи за допомогою широких проходів під будинками на рівні першого поверху;
- включення насаджень, водяних пристроїв, природного каменю й інших природних матеріалів у композицію суспільних будинків (виставок, кафе тощо).

Збереження у місті ділянки природного ландшафту, хоча б у виді невеликого включення в урбанізоване середовище центру, звичайно створює його неповторну своєрідність і запам'ятовується іноді більше, ніж значні містобудівні ансамблі. Приклади: Сад Шевченко у м. Харкові, Схили Дніпра у Києві. Так, у ландшафтному проектуванні зараз панує прагнення включити в міське середовище образ «натуральної природи» незалежно від того, чи робиться це на базі фрагмента природного ландшафту, що зберігається, чи ландшафту, сформованого антропогенними заходами, штучним шляхом і лише що зовні нагадує природний.

Головні завдання ландшафтної організації сучасних міських центрів є: функціональні, екологічні, естетичні: функціональна інтеграція та індивідуалізація просторів, першочергове вирішення екологічних питань, максимальне збереження природного ландшафту.

Сучасні прийоми ландшафтної організації скверів та садів: регулярний, пейзажний та змішаний. Їх використання залежить від параметрів містобудівної ситуації та природно-кліматичних умов.

Перспективні об'єкти ландшафтної архітектури в центрах сучасних великих міст. Сади на дахах житлових, суспільних, комунально-господарських і промислових будинків передбачають використання подіумів, тобто

малоповерхових нижніх ярусів будинків, що оточують висотні корпуси (торгових і культурних центрів).

Вертикальне озеленення може поліпшити візуальні характеристики середовища, доповнити й покращити архітектурний вигляд багатоповерхових будинків. Для нього передбачають можливість установки відповідних конструктивних елементів – великі ємності для ґрунту; опори, сітчасті ґрати, анкерні кріплення устаткування лоджій, балконів, еркерів.

Висячі сади і відкриті «зелені кімнати» у житлових комплексах стають актуальними в міру переходу до будівництва усе більш великих житлових комплексів (каскадні і терасові будинки, будинку піраміди) і влаштовуються: на дахах, у розривах поверху (між суміжними квартирами); у лоджіях – «кишенях» квартир; у просторі двоповерхових двориків (при дворівневих квартирах); на уступах – терасах східчастих будинків; на консолях.

Пішохідні вулиці і площі – необхідна ланка в процесі реконструкції сформованої забудови, де найважливішу роль грає благоустрій, устаткування й озеленення пішохідного простору. Найбільш характерні наступні види таких об'єктів: вулиці, ізольовані від транспорту; вулиці з обмеженим транспортним рухом; пішохідні площі; дворівневі вулиці (з поділом пішоходів і транспорту по вертикалі); «підвісні» площі над транспортними вузлами; криті галереї в комплексах торгових і суспільних будинків; підземні пішохідні комунікації.

Пішохідні вулиці – оптимальне рішення проблеми створення сприятливого середовища. Озеленення, декоративне покриття, висвітлення, організація простору розраховані тут на сприйняття людини, що йде, що створює сприятливі передумови для створення лінійного ансамблю, у якому природні й штучні компоненти тісно взаємозалежні і відповідають характеру пішохідного потоку. Найважливішим засобом формування пішохідного простору є архітектурно-ландшафтний дизайн – освітлення вулиць, застосування декоративного покриття, що дозволяє відзначити головний напрямок руху, підкреслити особливе значення архітектурного обсягу, форми, скульптури, розмежувати функціональні простори, змінити архітектурний масштаб простору; використання декоративної скульптури, що підкреслює значення міських центрів і сприятливої художньої виразності фонтанів, водяних дзеркал, сход – каскадів. Озеленення як засіб підвищення естетичних якостей середовища і поліпшення мікроклімату; ретельне моделювання простору і його фрагментів. До основних елементів ландшафтної організації центру міста належать: сади, сквери, озеленення вулиць, бульвари, озеленені курдонери, озеленення міських кварталів.

5.2 Архітектурно-ландшафтна організація сельбищних територій сучасного міста

Території житлових районів як об'єкти ландшафтного проектування. Значення відкритих просторів житлових районів в вирішенні завдань загальноміського рівня має соціально-функціональні, природоохоронні, санітарно-гігієнічні, естетичні аспекти.

Основні сучасні вимоги до формування житлового середовища за допомогою заходів ландшафтно-архітектури:

- функціональна інтеграція та індивідуалізація просторів;
- першочергове вирішення екологічних питань;
- максимальне збереження природного ландшафту.

Головні фактори, що впливають на ландшафтну організацію житлових районів:

- соціально-економічні фактори;
- природно-кліматичні умови;
- щільність забудови та її структурні особливості, вимоги інсоляції;

Існує взаємозв'язок вирішення завдань ландшафтно-архітектурної організації та інженерного оздоблення територій житлових районів (водовідведення, трасування інженерних комунікацій). Особливості мають завдання ландшафтно-архітектурної організації житлових районів в умовах реконструкції.

Озеленення дахів сприяє очищенню повітря, поліпшує мікроклімат, дає можливість заощаджувати електроенергію, формуючи шар теплоізоляції, естетично збагачує середовище, формуючи «п'ятий фасад» архітектурних об'єктів. Екологічна й естетична деградація навколишнього середовища, перевага міського (антропогенного) ландшафту з дефіцитом природних елементів вилилися в ХХ ст. в прагнення максимально ввести природу в далекі їй архітектурні форми. На основі аналізу ряду прикладів можна з більшою часткою впевненості затверджувати, що в архітектурі розвивається новий напрямок формоутворення, що базується на принципах *максимальної асиміляції з природним середовищем на міфологічному, технологічному і символічному рівнях*. Формуванню екологічного мислення, як найважливішої передумови рішення екологічних проблем, сприяють визначений підхід до створення художнього образу архітектурних об'єктів.

Природоеквівалентність розглядається як властивість архітектурних форм відповідати в сприйнятті природним, наприклад колона – стовбур дерева, купол, стеля – небеса.

Уся складна система елементів озеленення поєднується надзвичайно важливим у планувальному відношенні елементом міського ландшафту – озеленими пішохідними зв'язками. Пішохідні зв'язки несуть специфічне навантаження, що повинні пронизати і зв'язати всю територію міста і руху по

який повинно в майбутньому стати однієї з переважних форм відпочинку в міських умовах. Основна функція житлового двору – бути місцем відпочинку найменш рухливої частини населення, а саме людей похилого віку і дітей.

Сади на дахах можуть стати особливим елементом відпочинку в системі озеленення міста. Перші сади на дахах виникли в найбільше тісно забудованих міських районах, там, де гостро відчувається недолік землі. Саме ця причина робить сади на дахах перспективними і тим більше необхідними, тому що росте число великих будинків із плоскими дахами – універмагів, підземних гаражів, окремих промислових об'єктів, що найбільш придатні для пристрою «ландшафту дахів».

Сади житлових районів можуть мати особливу специфіку (наприклад, спортивні парки) і повинні бути розподілені по місту, щоб обслуговувати усі населення в радіусі пішохідної приступності (1 км) від найближчого чи парку саду. У парку житлового району не слід допускати дорогих і складних пристроїв. Ландшафтно – планувальна організація його території повинна зважатися вільно, природно, з обов'язковим включенням системи відкритих галявин для ігор, тінистих гаїв для прогулянок, спортивних і дитячих площадок. Декоративне озеленення і квіткове оформлення варто застосовувати обмежено. Житловий двір, приквартальний сад, а також сади на терасах і дахах, для такого типу характерні камерність, підвищене увага до деталі – цікавому за формою каменю, чагарників тощо.

ЛЕКЦІЯ 6

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РЕКРЕАЦІЙ ЗАМІСЬКОГО РІВНЯ

Лісопарки – упоряджені ліси, організовані для відпочинку на лоні природи в безпосередній близькості від міста. У них передбачаються різні види благоустрою, спорудження для обслуговування відпочиваючих, розвита пішохідна мережа і досить великі галявини, що забезпечують комфортні умови для масовок. Лісопарки у великих містах звичайно займають 300–500 га. Загальна площа території на один відвідувача коливається в межах 500–1 000 м². Площа водойм оздоровчого і спортивного призначення розраховується виходячи з того, що влітку на їхніх берегах відпочивають до 60 % відвідувачів лісопарку.

При щільності відвідування 30–50 осіб/га доріжки і площадки повинні займати від 6 до 12 % загальної площі (наприклад, у радіусі 0,3–0,5 км від зупинки пасажирського транспорту). Площа упорядкованої зони масової відвідуваності в залежності від конкретної ситуації може скласти від 3–5 до 60–70 га, а відкриті простори в ній складають не менш 35–40 % в радіусі 0,5 км від зупинки пасажирського транспорту). Площа упорядкованої зони масової відвідуваності в залежності від конкретної ситуації може скласти від 3–5 до 60–70 га, а відкриті простори в ній складають не менш 35–40 %. Устаткування площадок відпочинку повинне виконуватися переважно з природних матеріалів; рекомендується ґрунтове, вапняно-ґрунтове, а в окремих випадках цементно-бетонне, плиткове мощення чи покриття з піщанику.

Формування лісопарків: наявність мальовничих природних умов (гарної рослинності, водойм, рельєфу); розміри території не менше 50 га; можливість організації зручних транспортних зв'язків з містом.

Організація зон масового відпочинку: наявність водойм, придатних для спорту і купання; наявність гарних насаджень; зручні транспортні зв'язки з містом.

Загальноміські парки, парки міських і житлових районів, мікрорайонні сади й сквери поєднуються в систему насаджень загального користування, організація яких знаходиться в прямої залежності від архітектурно-планувальної структури і природних умов міста.

Ландшафтне проектування території позаміського відпочинку – важливе завдання сьогодення. Типологія територій позаміського відпочинку в сучасних соціально-економічних умовах дещо змінюється. Зони масового відпочинку створюються в лісових масивах і на берегах водойм. У них розміщують споруди для короткочасного і тривалого відпочинку: пансіонати, наметові табори, мотелі, дома відпочинку, бази одноденного відпочинку та ін.

Парк-заповідник – територія, що представляє особливу наукову, культурну чи господарську цінність. На цій території з метою збереження природи обмежують експлуатаційну діяльність. Луги і галявини в річкових заплавах і по берегах озер служать гарною базою для організації упоряджених місць масового відпочинку – лугопарків і гідропарків. Осушені знижені ділянки уздовж паркових доріг і по берегах водойм засаджують групами дерев і чагарників, однак перевага відкритих просторів з розкриттям широких панорам на далекі відстані є характерною рисою парків такого типу. Оптимальне співвідношення лугів, галявин і високої рослинності по-різному для різних кліматичних поясів, але навіть на півдні відкриті простори займають понад 50 % території, доходючи в північних районах до 65–75 %.

Природні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для відповідної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їхніх компонентів, вивчення природних процесів та явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки. На території природних заповідників забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти

На підставі вивчення природних характеристик визначаються особливості можливого освоєння території, заходи щодо її інженерної підготовки (створення штучних водойм, формування рельєфу та ін.), а також основні природні осі; особливо красиві ділянки і візуальні розкриття, основні внутрішні домінанти.

Ідея-концепція повинна включати у себе такі важливі аспекти:

- ідею функціональної організації територій позаміського відпочинку (склад функціональних ділянок з можливим виділенням ведучих та їх територіальне взаєморозміщення);
- ідею ландшафтної організації територій позаміського відпочинку (визначення ландшафтних зон з різним функціональним навантаженням і способів їх організації, виділення ландшафтного ядра парка, рішення питань формування штучних елементів ландшафту);
- ідею просторово-планувальної і композиційної організації територій позаміського відпочинку (вибір планувальних прийомом формування паркового ландшафту, що відповідають функціональній необхідності, що відповідають природним умовам і виявляють композиційному задуму)

Зони відпочинку. Розміщення зон відпочинку варто передбачати на ландшафтно-рекреаційних територіях міст (внутріміські), приміських зон (заміські), у системах розселення (міжселищні). Зони короткочасного відпочинку

варто розміщати з урахуванням доступності їхній на суспільному транспорті, як правило, не більш 1,5 часу. Зони тривалого відпочинку варто розміщати за межами населених пунктів у найбільш сприятливих умовах. За відсутності сприятливих природних ресурсів у зоні впливу населеного пункту допускається збільшувати транспортну доступність зон короткочасного відпочинку до 2 часів. Зони тривалого відпочинку (заміські і міжселищні) варто проектувати по нормах, установленим для курортних зон з такою же розрахунковою чисельністю відпочиваючих.

Розміри територій зон короткочасного відпочинку варто приймати з розрахунку 500–1 000 м² на 1 відвідувача, у тому числі інтенсивно використовується його частина для активних видів відпочинку повинна складати не менш 100 м² на 1 відвідувача. Відстані між зонами короткочасного відпочинку і ділянками курортно-рекреаційних установ, садівничих товариств, автомобільних доріг загальної мережі і залізничних доріг варто приймати не менш 500 м. При розміщенні установ і підприємств обслуговування в зонах короткочасного відпочинку варто формувати суспільні центри.

Розміри територій різного функціонального призначення центра варто приймати, % загальної площі:

культурно-видовищних установ.....	1-2
фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруджень....	2-4
пляжу і пристроїв для відпочинку на воді.....	4-8
площадок відпочинку дорослих.....	75-85
площадок відпочинку дітей.....	3-6
адміністративно-господарських споруджень.....	4-5.

Для зон короткочасного відпочинку, розташованих поблизу міський забудови, територія відпочинку дітей може бути збільшена, але не більше ніж на 20 %. Розміри території річкових і озерних пляжів, розташовуваних у зонах короткочасного відпочинку, варто приймати не менш 8 м² на один відвідувача. Розміри річкових і озерних пляжів, розташовуваних на землях, придатних для сільськогосподарського використання, варто приймати з розрахунку 5 м² на один відвідувача. Довжина берегової смуги річкових і озерних пляжів варто приймати не менш 0,25 м на один відвідувача.

На прилягаючих до пляжів територіях варто створювати пляжну й екваторіальну зони. Для орієнтованих розрахунків площа території зазначених зон на один відвідувача варто приймати: пляжної – 15 м², екваторіальної – 5 м² (для купання). Площа території різного функціонального використання в пляжній і екваторіальній зонах варто визначати з урахуванням показників, приведених у таблиці 5.3 ДБН 360–92.

ЛЕКЦІЯ 7

СУЧАСНІ ЛАНДШАФТНІ ОБ'ЄКТИ НА ШТУЧНІЙ ОСНОВІ

До ландшафтних об'єктів на штучній основі слід віднести сади на дахах. Вони влаштовувалися вже у глибокій стародавності і мали досить різноманітне архітектурно-планувальне рішення. Знамениті «Висячі сади Семіраміди», влаштовані на кам'яних терасах Вавилону більше ніж 2000 років тому; сади на покрівлях будинків знаменитих вельмож в Єгипті, Греції, Римі. Пізніше такі сади були створені в Італії, Англії, Німеччині, з'явилися вони і в Росії. Відомо про влаштування садів на дахах Кремлівського палацу в Москві та Малого Ермітажу в Петербурзі. В далекому минулому подібні сади створювалися для обраних, вони були приналежністю тільки дуже багатих людей.

Подальший розвиток садів на дахах був пов'язаний з масовим будівництвом будинків з плоским дахом, який отримав розповсюдження з початку ХХ ст. завдяки діяльності Ле Корбюзьє та ін. основоположників «нової архітектури» в стилі конструктивізму. Ле Корбюзьє вважав, що сади повинні розташуватися здебільше на дахах і що це дасть економію міських територій, майже рівну площі всієї міської забудовлі. До створення просторів на дахах зверталось багато видатних архітекторів нашого часу: Ф. Райт, Т. Нейтра, Міс Ван Дер Рое та ін. Ле Корбюзьє вважав використання дахів програмним пунктом нової архітектури. Зважаючи на зростання забудови міських земель ця ідея швидко знайшла розуміння у масового забудовника. В 1912 р. був побудований в Парижі будинок з озеленими терасами. В 1914 р. Ф. Райт проектує в Чикаго великий ресторан з дахами, що експлуатується у весінньо-літньо-осінній період. Ландшафтне проектування дахів отримало широке розповсюдження в ХХ сторіччі.

Починаючи із середини ХХ ст. з'явилися нові передумови влаштування садів на дахах, цьому сприяла висока урбанізація міст, дефіцит міських територій, їхня висока вартість, а також погіршення екологічної ситуації. Влаштування сучасних садів на дахах або, точніше, на різноманітних штучних підставах наряду з функціональними, технічними та естетичними задачами вирішує загальні задачі екології, збільшуючи площу озелених територій. Вплив рослинності на поліпшення екологічної ситуації в містах безперечний. 150 квадратних метрів газону забезпечує річне споживання кисню сотні людей і поглинає 20–30 % шкідливих речовин. Озелененні дахи підвищують теплоізоляцію покрівлі, знижують запиленість, шум від 2 до 10 децибел, електромагнітні випромінювання і швидкість повітря. Створення садів на дахах насамперед необхідно для поліпшення екологічної ситуації в містах з негативними характеристиками середовищ мешкання, а також для поліпшення естетичних показників міських просторів. Дахи прийнято рахувати 5-м фасадом будинку, 5-м фасадом міста. В

крупних містах з вікон і балконів висотних будинків нерідко відкривається неприглядний вид на чорні дахи більш низьких будинків – блоків обслуговування, торгівельних центрів, які, перегріваючись влітку, випромінюють тепло та шкідливі летучі речовини. Візуальний дискомфорт негативно відбивається на настрої людей, знижує працездатність, посилює неприємне почуття відірваності від природи.

В той же час різноповерховість міської забудови створює передумови для ефективної експлуатації даху як додаткових міст відпочинку, розміщення літніх кафе, дитячих майданчиків під відкритим небом. Їх слід більш активно використовувати як для цілей рекреації, так і для поліпшення екологічного комфорту в містах. Сади на дахах в теперішній час дуже різноманітні по формі, архітектурно-ландшафтному оформленню, функціональному призначенню. Для їхнього створення використовуються дахи житлових будинків, супермаркетів, гаражів, складів, станцій техобслуговування, кінотеатрів, тощо. Вони, передусім, поділяються на експлуатуємі та неексплуатуємі.

Неексплуатуємі сади на дахах призначені для забезпечення будинку від надмірної сонячної радіації, а також для поліпшення екологічних параметрів навколишнього простору.

Експлуатуємі дахи призначені, як правило, для рішення різноманітних рекреаційних задач. В нинішній час намітилося два підходу до організації простору дахів для рекреаційних цілей:

- імітація природного саду зі всіма притаманними йому атрибутами та деталями;

- створення тільки необхідного для відпочинку обладнання з орієнтацією мікропростору на оточуючий ландшафт – море, міський пейзаж, масив зелені, гори. Для створення малого саду на даху передусім необхідно продумати його конфігурацію в плані. По всьому периметру дах повинен мати надійну огорожу. За характером планувальної організації малий сад на даху може бути вирішений в регулярному, вільному (пейзажному) та змішаному стилі. Незалежно від прийнятого планувального стилю необхідно прагнути до створення комфортного середовища, передусім по функціональним, екологічним параметрам. Для досягнення відповідного за екологічними параметрами середовища необхідно вводити у садах на дахах водні прилади, охолоджуючі та зволожуючі повітря (невеликі каскади, водоспади, декоративні басейни), передбачати активний полив рослин та дренажування живильного ґрунту, а також укриття ґрунту в зимовий час або застосування мобільної форми озеленення дахів, влаштовувати вітрозахисні стінки, вертикальне озеленення, геопластику; застосовувати спеціальні породи рослинності, добре адаптованої до особливих мікрокліматичних умов на дахах (клен віяловий, ясенелистий, горобина звичайна та мучниста, акація біла, форзиція поникла, сумах пухнастий, рододендрони,

ялівці, кипарисові). Для озеленення доцільно також використовувати невибагливі, гірські, ґрунтозахисні рослини (каменеломки, седуми), сланкі кущі, карликові дерева, тощо. Слід відзначити що рослини на дахах зазнають перегрів від надлишкової інсоляції та теплового впливу будинків, схильні до вимерзання із-за незначної товщини ґрунту (30–35 см), а також зазнають значних вітрових навантажень.

Конструкції будинків та їхніх плоских покрівель впливають на їх ландшафтні рішення, передусім розташування колон або інших опор, бо високу рослинність краще розміщувати над опорами. З ними же поєднується і улаштування зливостоків. Огорожу садів на дахах краще робити у вигляді суцільних парпетів, високих, але з можливістю огляду красивих панорам і пейзажів, якщо вони існують. Основні складнощі в створенні садів на дахах – руйнуюча сила кореневої системи та вітрові навантаження, тому конструкція покрівлі саду на даху є достатньо складною. Вона має, як правило, декілька ізолюючих шарів і доповнюючі вітрозахисні прилади та спеціальну систему поливу. Шар ґрунту для рослин повинен складати 30–40 см, для створення газону – 15 см. Нажаль, експлуатуємі дахи вимагають додаткових матеріальних затрат.

Окрім рослинності, що вимагає додаткових інженерних приладів, в садах на дахах розміщують різноманітні малі архітектурні форми та скульптури. Особливо часто застосовуються бесідки, тіньові навіси, рекреаційне обладнання в поєднанні з різноманітним покриттям доріжок та майданчиків. Найбільш раціонально та економно застосування бетонних плит невеликого розміру, що мають різну геометричну форму від круглої до багатогранної. Доцільно застосування елементів з природного каменю. Краще застосовувати камені морозостійких порід: діорит, габро, кварцит, сиєніт, діабаз, базальт. Можливе поєднання плит з каменем, цеглою, гравієм, виконання різноманітних орнаментів, малюнків, рельєфу. Такі покриття на дахах особливо бажані при влаштуванні днищ водойм зважаючи на їхню малу глибину (20–30 см). В приватних будинках частіше перевагу віддають натуральному дереву, бо воно нагрівається менш, ніж керамічна плитка або камінь. Дерево слід спеціально обробити проти гниття та горіння. В композицію простору можна включати штучні елементи, що імітують природне середовище. Наприклад, декоративні камені з пластмаси та ін. штучних матеріалів. В залежності від прийомів ландшафтного дизайну можна виділити такі типи мікросадів: водяні; рослинні; сухі; змішані.

Водяний сад вирішується як єдина водна поверхня з басейном глибиною усього 20 см. Дно водойма облицьовано гравієм різноманітних відтінків, що створює враження різної глибини води. Система мостів, переходів, декоративних і вітрозахисних стінок, чаші фонтанів з кольоровою мозаїкою, контейнери з вологолюбними рослинами доповнюють композицію.

В рослинних садах контейнери в які посаджені рослини, майстерно декоруються мікрорельєфом, покритим газоном, що нагадує природний ландшафт. Слід також відзначити те що, неексплуатуємі сади на дахах мають екстенсивне озеленення, а експлуатуємі інтенсивне озеленення площини підстави. Екстенсивне озеленення є простим і оптимальним способом і практично не вимагає подальшого догляду. Така система застосовна на плоских і на похилих покрівлях, з кутом нахилу до 45°. Зазвичай при цій системі озеленення доступ людей на дах не передбачається.

Система інтенсивного озеленення ідеально підходить для експлуатованих дахів, тобто для оформлення покрівель житлових будинків, бізнес-центрів, ресторанів, банків, котеджів, пентхаусів та ін. З її допомогою на даху прокладають доріжки з найлегших сучасних матеріалів, саджають дерева і чагарники, широко використовуючи контейнерне озеленення, створюють унікальні ландшафтні композиції (влаштовують багатоярусні клумби, розарії, використовують легкі штучні валуни), створюють невеликі водойми, проводять освітлення, поливальний водопровід, роблять дренаж, водовідведення.

ЛЕКЦІЯ 8

ЛАНДШАФТНІ ОБ'ЄКТИ НА ЗАНЕДБАНИХ ТА ПОРУШЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Занедбані та порушені території – території, природний стан яких порушений внаслідок антропогенного впливу, території з активними проявами несприятливих геодинамічних процесів (водна ерозія, зсуви і та ін.) для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення природного стану, на яких необхідно і можливо відновити природний рослинний покрив і здійснити репатріацію видів рослин і тварин. Певна відновлювана територія після проведення відповідних заходів щодо ренатуралізації, може бути включена до складу ключової або сполучної території, або безпосередньо перетворитися на ключову або сполучну територію.

Сьогодні в Україні майже 90 % території міст мають складні інженерно-геологічні умови. У їхньому числі такі небезпечні процеси, як абразія, зсуви, карсти, підтоплення, підроблені території, просідання ґрунтів. Непридатні по природних умовах землі в містах України в середньому становлять 10–15 %, а подекуди досягають 35–40 %.

Завдання раціонального використання природних ресурсів змушують виділити три групи проблем. До першої групи належать проблеми, так чи інакше пов'язані зі збереженням існуючих природних ландшафтів; друга група охоплює широкий комплекс питань, пов'язаних з ландшафтними перетвореннями; третя група пов'язана з проблемою створення «штучного» ландшафту, покликаного в деяких районах замінити зруйнований або несприятливий природний ландшафт.

Найбільш складні проблеми виникають в тих випадках, коли непродумане або надмірно інтенсивне освоєння природних ресурсів веде до утворення «спотворених» або «мертвих» ландшафтів. Їх відновлення – одна з найбільш важливих і складних проблем. Удосконалення планувальної організації ландшафтно-рекреаційної території направлено на створення гармонійного і доцільного оточення для людського життя, забезпечення відпочинку.

Порушені землі – основний фактор порушення міського середовища, зміни екологічної рівноваги в районі розробки родовища. Як правило, ці зміни проявляються в різних поєднаннях негативних явищ, найважливішими з яких такі: деформація земної поверхні; виснаження и забруднення підземних и поверхневих вод; затоплення и заболочування територій; зневоднення и засолення ґрунтів; забруднення атмосферного повітря; вилучення земельних площ з народногосподарський обороту тощо.

Організація парків на відновлених територіях має свою специфіку, пов'язану з характером минулого використання території, технічними вимогами відновлення, біологічними умовами формування рослинності та ін.

Таким чином, в процесі архітектурно-містобудівної реабілітації міського середовища, порушені території можуть розглядатися в якості функціонально-просторового ресурсу. При розробці містобудівних програм по реабілітації міського середовища можливе включення порушених територій як потенційних міських територіальних ресурсів з рішенням таких основних питань:

- визначення можливостей і територіальних напрямків використання порушених територій в планувальних системах міст;
- визначення зон впливу порушених територій і можливостей їх використання;
- розробка концепції використання порушених територій з розробкою містобудівних заходів з оздоровлення міського середовища;
- архітектурно-ландшафтна диференціація ділянок, зайнятих порушеними територіями і зонами їх впливу.

Так, звані «непридатні» території є резервним фондом, що при проведенні відповідних заходів щодо інженерної підготовки, може бути використаний під різні види їх освоєння. Задача перетворення «непридатних» земель у придатні особливо рекреаційні території має велике державне значення й вимагає додаткових досліджень, розробки обґрунтованих рекомендацій з інженерної підготовки таких земель.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Авдотьин Л. Н. Градостроительное проектирование : учеб. для вузов / Л. Н. Авдотьин, И. Г. Лежава, И. М. Смоляр. – М. : Стройиздат, 1989. – 432 с.
2. Антонов В. Л. Градостроительное развитие крупнейших городов / В. Л. Антонов. – Киев : Украинская Академия Архитектуры, 2005. – 644 с.
3. Бархин М. Г. Архитектура и человек. Проблемы градостроительства будущего / М. Г. Бархин. – М. : Наука и техника, 1979. – 240 с.
4. Вергунов А. П. Ландшафтное проектирование / А. П. Вергунов, М. Ф. Денисов, С. С. Ожегов. – М. : Высшая школа, 1991. – 235 с.
5. Вотінов М. А. Ландшафтний дизайн: конспект лекцій з дисципліни модуль № 1 «Типологія об'єктів ландшафтного дизайну» (для студентів 5 курсу спеціальності 7.06010202 «Містобудування») / М. А. Вотінов ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків: ХНАМГ, 2013. – 48 с.
6. Габричевский А. Г. Теория и история архитектуры : Избранные сочинения / [Под ред. А. А. Пучкова]. – Киев : Самватас, 1993. – 302 с.
7. Глазычев В. Л. Поэтика городской среды / В. Л. Глазычев // Эстетическая выразительность города. – М. : Наука, 1986. – С. 130–156.
8. Гостев В.Ф. Проектирование садов и парков / В. Ф. Гостев, Н. Н. Юскевич. – М. : Стойиздат, 1991. – 340 с.
9. Дідик В. В. Естетика та композиція ландшафту. Проектування ландшафтних об'єктів : композиція та естетичні засади : навч. посібник / В. В. Дідик, Т. М. Максим'юк. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 244 с.
10. Дида І. А. Роль і місце природи в архітектурі міст України / І. А. Дида // Вісн. нац. ун-ту «Львів. Політехніка». Архітектура. – Львів : Вид. Львівської політехніки, 2006. – Вип. № 568. – С. 317–322.
11. Жмурко Ю. В. Композиція : конспект лекцій у 2-х ч. для студентів 1 курсу денної форми навчання за напрямом 6.060102 – Архітектура / Ю. В. Жмурко, С. О. Шубович ; Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2008. – Ч. 1. – 62 с.
12. Жмурко Ю. В. Композиція : конспект лекцій у 2-х ч. для студентів 2 курсу денної форми навчання напряму 6.060102 – Архітектура / Ю. В. Жмурко, С. О. Шубович ; Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2010. – Ч. 2. – 72 с.
13. Иконников А. В. Пространство и форма в архитектуре и

градостроительстве монография / А. В. Иконников. – М. : КомКнига, – 2006. – 352 с.

14. Ковалев А. П. Ландшафт сам по себе и для человека / А. П. Ковалев. – Харьков : Бурун Книга, 2009. – 928 с.

15. Коптева Г. Л. Композиційне формування ландшафтного середовища міста : конспект лекцій для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальностей 8.06010202 – Містобудування, 191 – Архітектура та містобудування / Г. Л. Коптева ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 70 с.

16. Крижановська Н. Я. Основи ландшафтної архітектури та дизайну : підручник / Н. Я. Крижановська, М. А. Вотінов, О. В. Смірнова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 348 с.

17. Курбатов Ю. И. Архитектурные формы и природный ландшафт : композиционные связи / Ю. И. Курбатов. – Ленингр. высш. худож.-пром. уч-ще им. В. И. Мухомовой. – Л. : ЛГУ, 1988. – 136 с.

18. Ландшафтное проектирование / [А. П. Вергунов и др.]. – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.

19. Линч К. Образ города / К. Линч. – М. : Стройиздат, 1982. – С. 241.

20. Лотман Ю. М. Разговор о пространстве // Воспитание души / Лотман Ю.М. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2005. – 624 с.

21. Місто очима студентів. Проблеми візуального сприйняття і графічне відображення архітектурного середовища : монографія / С. О. Шубович, Н. С. Вінтаєва, Г. Л. Коптева та ін. ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 237 с.

22. Панченко Т. Ф. Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій : монографія / Т. Ф. Панченко. – Київ : Логос, 2015. – 176 с.

23. Саймондс Дж. Ландшафт и архитектура / Дж. Саймондс ; пер. с англ. – М. : Стройиздат, 1965. – 194 с.

24. Соловьева О. С. Лесопарки-парки-дворцо-парковые ансамбли : уч. пособие / О. С. Соловьева. – Харьков-Симферополь : ХГАГХ-КИПИКС, 1999. – 189 с.

25. Соловйова О. С. Територіальне та регіональне планування : конспект лекцій для студентів денної форми навчання спеціальності 8.120102 Містобудування. / О. С. Соловйова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва.

ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2008. – 31 с.

26. Сысоева В. В. Архитектурный ландшафт города : монография / В. В. Сысоева; под ред. С. А. Шубович ; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2015. – 159 с.

27. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво : терміни та поняття / В. І. Тимофієнко. – Київ : Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, Головкиївархітектура, 2002. – 472 с.

28. Чинь Ф. Д. К. Архитектура : форма, пространство, композиция / Ф. Д. К. Чинь – М. : АСТ: Астрель, 2005. – 399 с.

29. Шубович С. А. Мифопоэтика архитектурного ансамбля / С. А. Шубович. – Харьков : Форт, 2009. – 120 с.

30. Шубович С. А. Архитектурная композиция в свете мифопоэтики / С. А. Шубович. – Харьков : Оригинал, 1999. – 636 с.

31. ДБН 360–92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. – Чинний від 2014-01-01.– Київ : Держбуд України, 2002. – 231 с.

32. ДБН Б.2.2-5:2011 Благоустрій територій. – Чинний від 01.09.2012. – Київ : Мінбуд України, 2012. – 64 с.

Навчальне видання

ДРЕВАЛЬ Ірина Владиславівна,

КОПТЄВА Гелена Леонідівна

ЛАНДШАФТНА АРХІТЕКТУРА

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів 3 курсу денної форми навчання
спеціальності 191 – Архітектура та містобудування)*

Відповідальний за випуск *І. В. Древаль*

Технічний редактор *В. І. Шалда*

Комп'ютерне верстання *Г. Л. Коптєва*

План 2021, поз. 27Л.

Підп. до друку 01.03.2021. Формат 60 × 84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 1,6.

Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.